

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДТРИМКУ І РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ В ОСВІТІ США

***Анотація.** В статті зроблена спроба дослідити розвиток поняття "обдарованість", розмежувати його з поняттями „талант”, „геній” тощо. Підкреслюється значущість соціального середовища для підтримки і розвитку обдарованості в США.*

***Аннотация.** В статье сделана попытка исследовать развитие понятия "одаренность", размежевать его с понятиями „талант”, „гений” и тому подобное. Подчеркивается значимость социальной среды для поддержки и развития одаренности в США.*

***Annotation.** The article deals with genesis of giftedness and impotence of classroom environment for its development.*

В нашій країні педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків використовується на недостатньому рівні у порівнянні з США. Протягом тривалого часу в Україні був відсутній єдиний науковий центр, що супроводжував би роботу із обдарованими дітьми і молоддю. У серпні 2007 року Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про створення Інституту обдарованої дитини при АПН України. Активну роботу і цьому напрямку здійснює Всеукраїнська молодіжна громадська організація Союз обдарованої молоді (СОМ), як представництво Всесвітньої Ради для Обдарованих і Талановитих Дітей в Україні (WCGTC), яку очолює С.О.Терепищій. У своєму зверненні до Президента України Віктора Ющенка та Прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко з пропозицією розпочати фінансування затвердженої Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки він підкреслює, що саме обдаровані люди, що мають особливий хист у різних сферах, здатні зрушити з „мертвої точки” безліч проблем, які накопичувалися роками [6].

Ми поділяємо його точку зору, що проблеми пошуку, підтримки і соціалізації обдарованої молоді повинні мати набагато вищий пріоритет в переліку завдань державної політики, так як це проблема не лише позашкільної освіти, чи шкільної освіти, чи вищої освіти. Система освіти сама знаходиться в глибокій кризі і без допомоги ззовні вирішити проблеми обдарованої молоді неможливо. С.О.Терепищій зазначає, що забезпечення інтелектуальної безпеки, одного з факторів національної безпеки України, можна досягти зверненням до проблеми обдарованої молоді, яку він ставить в одну площину з проблемою виживання України як незалежної держави загалом. На разі стоїть питання реалізації Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки, прийняття якої у 2007 р. стало першим кроком у сфері підтримки обдарованої молоді. (Постанова КМУ від 8 серпня 2007 р. № 1016). В розробці даної програми, що здійснювалась Міністерством освіти і науки України, брав участь і СОМ.

Директор Інституту обдарованої дитини АПН України пан Володимир Комишин наголосив на тому, що обидві організації настільки взаємодоповнюють одна одну, що просто не можуть не співпрацювати на користь обдарованих дітей і молоді України.

На нашу думку, аналіз методик і технологій надання педагогічної підтримки обдарованих дітей (підлітків), що використовуються в США, допоможе виявити найефективніші засоби педагогічної підтримки, яка включає в себе весь комплекс

педагогічно-психологічної, соціальної допомоги обдарованим підліткам в їх особистісному саморозвитку, осмислити і використати їх у вітчизняній практиці.

На протязі століть використовувались різні терміни для опису незвичайних дітей, такі як чудо-дитина, геній, талант, дитина, що рано розвивається, обдарована, творча дитина. Чітке визначення і диференціація термінів в науці необхідна завжди, в даному випадку змішування понять може призвести не лише до методологічних помилок, а й до світоглядних. Адже, якщо ми розуміємо обдарованість як природжений дар, в такому випадку всі зусилля педагогів, спрямованих на підтримку обдарованої особистості, не мають сенсу, так як все залежить від „дару”, отриманого особистістю. Таке тлумачення обдарованості підтримує виникнення шкідливих міфів про те, що талант, як джерело, завжди проб’ється – те, що богом дане, ним же захищене і гарантоване, – і відповідно йому не треба допомагати.

З історичної точки зору поняття „геній” (від лат. „genius” – дух) почало вживатися першим, ще філософами античної культури, які наділяли людину-генія божественним духом. Ларіонова у своєму дослідженні підкреслює, що уявлення про генія передбачало творчу природу геніальності як сили натхнення, провидіння; не просто закріплення генія за індивідом, але співвідношенням геніальності з „душею”, як внутрішнім початком людини, особистості. У 18 ст. геніальність починають розуміти не як божественну силу, що керує людиною ззовні, а як внутрішню, властиву душі творчу здібність. У 19 ст. уявлення про геніальність як найвищу творчу здібність формується остаточно, пройшовши стадії через ренесансну теорію „обоження” людини і уявлення про художника як про „другого бога” та поширення індивідуалізму в новоевропейській культурі.

Проте необхідно підкреслити, що в уявленнях філософів минулого (Платона, Аристотеля, Канта та ін.) божественне походження геніальності не відкидало і не виключало важливості виховання і навчання.

Поняття „талант” (від гр. „talenton”) використовувалось одночасно з поняттям „геній” античними філософами, але для позначення високого ступеня здібностей до певного виду діяльності, тоді як під „генієм” розуміли найвищий рівень здібностей. Спроба знайти витоки геніальності у вроджених здібностях пов’язана з новим етапом дослідження геніальності і вводить в науковий обіг нову термінологію. Таким чином термін „обдарованість” поступово витісняє з наукового лексикону поняття „геніальність”.

Як показала Хілдрет (Hildreth, 1966), в педагогічній літературі до початку 20 ст. термін „кмітливий” найчастіше застосовувався стосовно школярів на протилежність тугодумам чи тупим. Вислів „шкільна кмітливість” також широко використовувався: інколи кмітливих дітей називали „особливо розумними”, „дітьми з винятковим інтелектом” і „ненормально розумними”. Хоча термін „обдарована дитина” не вживався широко до 1917 чи 1918 року, його використовували в кількох доповідях ще в 1912 і 1913 роках. В США введення терміну „обдаровані” для стандартного позначення дітей з високими здібностями приписується доктору психології Гаю Уіплі, оскільки він вжив його в „Енциклопедії освіти” Монро (цитуються за Henry, 1920).

Найґрунтовніше проблема обдарованості була досліджена в 20 ст. Протягом цього століття розуміння поняття „обдарований” зазнало значних змін. Обдарованість трактувалася як сукупність психічних властивостей, що забезпечували людині можливість особливо успішного заняття будь-яким видом діяльності. Спочатку вживали його лише стосовно дорослих, досягнення яких вважалися видатними. Потім його стали застосовувати стосовно школярів, маючи на увазі їх інтелектуальні виключні успіхи у навчанні. Було встановлено, що природні здібності організму виступають однією з найнеобхідніших умов формування і розвитку психічних якостей людини, але вони не

визначають їх повністю. Обдарованість перш за все розвивається в процесі діяльності, в процесі виховання і навчання. Обдарованість нерозривно пов'язана з інтересами і нахилами людини [1].

З часом і накопиченням досвіду визначення поняття „обдарованість” стає ширшим і трактується як здібність до видатних досягнень в будь-якій сфері людської діяльності. Шопенгауер визначив обдарованість як здатність бачити загальне в окремому, відчуття істинно важливого, що невпинно веде вперед вивчення фактів. Карлейль стверджував, що обдарованість – незвичайна здібність долати труднощі.

Льюїс Термен разом зі своїми співробітниками розпочав перше багатопланове дослідження природи обдарованих дітей. Стенфордське дослідження „було задумане для виявлення типових фізичних, розумових і особистісних особливостей обдарованих дітей як групи (кластера) і з'ясування, яким дорослим стає типова обдарована дитина” (Terman & Oden, 1959). Вчений не вважав завдання розширення знань про причини, фізичні і розумові риси обдарованих дітей самодостатнім. В його першому звіті вказувалося, що, „коли будуть визначені джерела нашого інтелектуально таланту, вважається можливим знайти способи, що збільшують його запаси. Коли фізичні і розумові особливості, риси характеру обдарованих дітей будуть краще осягнені, стане можливим взятися за їх освіту з більшою надією на успіх. В обдарованій дитині Природа значно розширила межі навчання, але сфери, що залишилися відкритими для педагога, все ще *terra incognita*. Настав час іти вперед, досліджувати і об'єднуватись” (Terman, 1925, p. 188).

Сучасні американські педагоги і психологи піднімають питання, пов'язані з механізмами устрою і функціонування індивідуального інтелекту. Наприклад, чому в однаковому середовищі люди, що знаходяться на однаковому соціальному рівні, думають по-різному і з якісно різною результативністю про одні й ті ж самі явища? За рахунок чого, переживаючи могутній культурний тиск, людина може виходити за межі культурних впливів, перебудовуючи традиції, займаючись контрсамоосвітою, радикально змінюючи значення сталих мовних категорій? Саме такий тип поведінки американські педагоги розглядають як показник інтелектуальної обдарованості.

У своєму дослідженні Цветкова С.Н вказує, що досвід американської загальноосвітньої школи показує, що успішний розвиток обдарованої дитини забезпечується в перше чергу за рахунок зміни якісних показників її навчальної діяльності. Найважливішою умовою таких якісних змін є спеціальна робота з розвитку основної характеристики обдарованої дитини – продуктивного мислення.

Окрім того, сучасні наукові дослідження розвиваються довкола понять інтелекту, творчих здібностей, можливості навчання, вбачаючи в них ключ до розгадки природи обдарованості. Вважається, що ці три фактори виступають найважливішими компонентами успіху в різних професіях [2].

Вже в двадцяті роки психологи виділили так звані „спеціальні види обдарованості”: „технічну”, „комерційну”, „наукову”, „художню” тощо.

Гарднер (H. Gardner) також запропонував концепцію різноманіття видів інтелекту, він стверджував, що існує декілька видів сприйняття оточуючого нас світу: лінгвістичний, логіко-математичний, просторовий, музичний, тілесно-кінетичний, особистісний – інтраособистісний і художній. Поглиблені дослідження наступних років привели до зіставлення видів обдарованості і видів інтелекту і виділили так звану „спеціальну обдарованість” їм у відповідність.

Феномен виникнення обдарованості дуже важко пояснити. Також не завжди можна пояснити приклади, якими володіє людство. Тому очевидно, що відтворення видатних здібностей не може бути зведене до якоїсь формули, яку потім можна було б широко

застосовувати. Але на сьогодні багато відомо про обставини, які надали поштовх розвитку найяскравіших здібностей. Ефроїмсон виділяє чотири основних фактори, які кардинально впливають на розвиток обдарованої особистості:

1. Становлення міцних ціннісних установок в дитячо-підлітково-юнацькому періоді.
2. Вибір діяльності у відповідності з індивідуальним даром.
3. Оптимальні умови для розвитку цього дару, котрі інколи активно створюються навіть всупереч соціуму.
4. Наявність сприятливих соціальних умов (соціального запиту, „попиту”) для самореалізації [3].

Хоча наявні приклади виникнення обдарованості не до кінця вивчені, не можливо стверджувати, що дослідники не розуміють природу виникнення видатних здібностей. Практично це означає, що ми не можемо сконструювати продуктивної і надійної програми дій, яка могла б забезпечити виробництво обдарованих і талановитих конвеєром, нам під силу здійснити кроки, які б значно збільшили ймовірність того, що дитина в процесі становлення її особистості розвине свої здібності і таланти в одній чи декількох виявлених сферах. З найбільшою часткою допомоги і керівництва більшість пересічних батьків можуть зробити значний вклад в процес формування ціннісних установок дитини, допомогти їй вибрати вид діяльності і створити оптимальні умови для розвитку індивідуального дару. Для формування сприятливих соціальних умов, необхідних для самореалізації дитини, важливими складниками виступають фактор підготовленості вчителів до роботи з обдарованими дітьми і контакт між учителями і батьками [4].

Сьогодні беззаперечним є факт, що всі діти особливі. Дослідження в різних сферах показали, що практично будь-яка нормальна дитина володіє якоюсь формою таланту або потенціалом для його розвитку. Сьогоднішні батьки несуть певну відповідальність не лише в плані визначення наявного чи потенційного таланту, але й в плані його розвитку. Неможливо переоцінити той факт, що дитина, поміщена в необхідне середовище, може розвинути свої здібності до рівня видатних і проявити якості і характеристики, які можуть бути оцінені як обдарованість згідно стандартів сьогодення.

Отже, існує велика різноманітність індивідуальної обдарованості. Кожній людині випадає якийсь набір здібностей. Вирішальне значення в розвитку здібностей відводиться наявності чи відсутності стимулу для розвитку і реалізації характерного для даного індивідуума набору здібностей. В зв'язку з цим необхідно підкреслити вирішальне значення соціального середовища для розвитку обдарованості [5].

Література:

1. Большая советская энциклопедия // Государственное научное издательство „Большая советская энциклопедия”, 1954 – т.30 – 653с.
2. Психология одаренности: от теории к практике / Под.ред Д.В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2000. – 80 с.
3. Эфроимсон В.П. Предпосылки гениальности. // Человек. – 1997. – №2-6; 1998. – №1. – 52 с.
4. Morelock M. Giftedness: the view from within. Understanding our gifted, 1992. – 15(3)/ – с. 9-13.
5. Shaklee B.D. Identification of young gifted student. Journal of the Education of the Child, 1992. – 15(2). – с.134-144.
6. <http://www.som.org.ua/>